

Otto B. Roegele

LITURGIJSKO PUTOVANJE PO EVROPI

Ovaj je izvještaj Otto Roegele-a, angažiranog kat. laika i profesora pedagogije, s njemačkog preveo Ivan Čagalj i objavio u »VJESNIK Nadbiskupije Splitsko-makarske« (ciklostil), 3 (1974) 15—21. Ovdje donosimo taj prijevod u cijelosti kako bi se sa samom stvari, koja je zanimljiva i aktualna, upoznao širi krug. — Nap. ur.

Tko mnogo putuje, bilo kao turist, bilo iz službenih razloga, upozna je posljedice II. vat. sabora pod jednim posebnim vidom ako ne ispušta posjetiti nedjeljne mise. Liturgijske reforme nisu jeziku jedne zemlje samo utoliko pomogle da se taj jezik proširi, nego su, dapače, vodile diverzifikaciji rituala, teksta i običaja, koja je jedva mogla biti veća, ako je bila namjeravana i izrazito naređena.

O motivima i razlozima tih pojava ne treba ovdje dalje mudrovati; ako sama vlast jedan red, na kojem je ona stoljećima rigorozno i strogo stajala, sama od sebe napušta (i time daje naslutiti, da ta ista vlast takav red ne drži nepromjenljivim), time otvara branu i stvara dojam da i nova pravila također imaju vrijetiti kao promjenljiva.

Isto se tako malo može razmišljati o posljedicama i rezultatima ove diverzifikacije, jer bi to predaleko vodilo. Ipak može biti dopušteno postaviti neka pitanja, na koja, dakako, sam pisac ne može dati potpuni i konačni odgovor.

Nije suvišno to izričito napomenuti. Često se događa da nam se postavi pitanje, i to od potpuno nepoznatih (također mladih), kojim se pitanjem želi ukazati na liturgijske osobitosti, bilo na rijetkost župe s lat. svečanom misom, bilo na opatiju s gregorijanskim koralom, na »tihu« (bez propovijedi) misu, bilo na »jazz-mise« ili na slavljenja euharistije u privatnim stanovima. U isto vrijeme susrećemo pri ulazu u mjesta ili na crkvenim vratima oznake mjesta i vremena o nedjeljnim službama Božjim u prijekoncilskom stilu na potajan način. Ne bi nas začudilo, ako bi se u zemlji Guide Michelina naskoro pojavio vođa kroz to nepregledno postalo liturgijsko polje douce France. Visoka početna naklada ne bi bila ni najmanji rizik.

Konačno, pri svemu tome, neće biti nikakve procjene izgovorene, nikakvi sudovi doneseni, nego samo opažanja priopćena, iako promatrač ne može, a da ne izgovori neke brige, koje ga pri tome spopadaju.

Što se u slijedećem opisuje, jest u najveću ruku slučajno i potrebno dopunjenja skupljanje pojedinih slučajeva, koji nipošto ne mogu vrijediti kao reprezentativni. Spomenute službe Božje nisu posjećene niti na temelju određenih informacija, a niti su izbjegavane. To su samo dojmovi od onog uvijek »najbližega«.

1) Bruxelles, nedjeljna svečana misa u katedrali. Četrdeset do pedeset posjetilaca službe Božje ne pune niti četvrtinu oko slobodno postavljenog oltara. Križ se nigdje ne vidi, ali je zato tu mikrofoni. Ni svijeća nema. Crkvena je lađa bez klupa, ali ima nekoliko redova sjedala (naravno bez klupa za klečanje), koja se mogu sklopiti, nabavljenih od jednog zatvorenog kina, kako se to može po limenim pločicama na naslonima raspoznati. Pokrajni oltari odmaknuti su, cijeli prostor djeluje tužno i pusto.

2) Bruxelles, mala crkva u blizini Grand Place-a. Nedjeljna pjevana misa. Poslije Vjerovanja sjeda celebrant na stolicu i čeka, dok se ne završi skupljanje lemozine. Prikazanje otpada, brz prijelaz na prefaciju; onda slijedi kanon vjerojatno sastavljen po osobnom ukusu. Za podizanje (naravno) »čaha« mjesto kaleža. Konsekrirane hostije, koje nakon pričesti preostanu, nose laici u sakristiju. Ne vidi se ni tabernakul ni vječno svjetlo.

3) Crkva u belgijskom gradiću, nedjeljna misa za mladež. Hektografski list s tekstovima pjesama dijeli slavljenje uharistije u »liturgiju riječi« i »liturgiju kruha« (Liturgie du Pain).

4) Sjeverno valonski gradić — kupalište. Puna crkva za vrijeme službe Božje. Slavljenje mise, bez eksperimenata, na engleskom (ne valonskom) jeziku. Mnogi stariji mole krunicu. Zajednica više manje pasivna, iako laici čitaju čitanja. Harmonij sa sentimentalno naglašenim pjesmama. Poslije službe Božje zajednička kava (plakatirani stolovi kao mamilo za goste). Vesela atmosfera uz nazdravicu sa šampanjcem. Velika dijaspora.

5) Hodočasnička crkva u istočnoj Francuskoj. U velikoj, tek posljednjih godina sagrađenoj crkvi skupilo se više stotina hodočasnika na nedjeljnu misu. Mjesto Gloria pjeva se jedna pjesma. Vjerovanje moli celebrant u formi skraćene parafraze, u kojoj nedostaje: »rođen od djevice«, »u Kat. crkvu«, »oprostenje grijeha«; zato se sve ritmički giba nekako u tročetvrtinskom taktu. Kanon, koji formom i početnim dijelovima pojedinih odsječaka slijedi model Drugog kanona, improviziran je na tri mjesta — djelomice promjenom, a djelomice nadopunom mjesta. Ex tempore dijelovi odnose se na neke hodočasničke grupe i na aktualno političko stanje.

6) U jednom južnoportugalskom seocu. Nedjeljom i blagdanom samo jedna misa. Crkva dobro posjećena. Svi posjetioci u »nedjeljnoj državi«. Oltar i tabernakul odjeljeni. Misa *versus populum*. Umjereni tempo (trajanje s kratkom (sic!) vrlo retoričnom propovjedu oko pedeset minuta). Formular mise kao u nas (misli se u Njemačkoj, op. prev.) ma-

terinski jezik, nikakve »sloboštine«. Mnogi mole krunicu, također i mladi, ali zato svi strogo prema oltaru okrenuti; žučljivo pjevanje i odgovaranje. Na kraju Mise čekaju vjernici dok se službena vojska pred portalom ne postavi, da bi primila jedan poklon. Sve u svemu: vesela, naivno pobožna atmosfera. Akcionizam, ograničen na istjerivanje pasa (iz crkve) prije propovjedi i kanona (valjda su psi vlasništvo gore spomnute službene vojske, op. prev.). Izuzevši to zadnje vrlo velika sličnost s običnom nedjeljom Misom dvadesetih godina u nas (u Njemačkoj, op. prev.). Situacija bez dijaspore.

7) Katedrala na kastilskoj visoravni. Nedjeljna služba kapitula; levitirana, glasno i brzo u zlatnom ornatu čitana misa, na nepromjenjenom glavnom oltaru, ne versus populum. Sve je kao i prije, samo što se moli španjolski mjesto latinski. Dijalog molitve odvija se između celebranta i kapitulara u njihovim klupama. Malobrojni posjetioци službe Božje »vani« ostaju nijemi. Bez pjesme, bez instrumenata, ni jedna sekunda bez pojačanih glasova — kanoničkih.

8) Crkva u sjevernošpanjolskom gradiću. Polutiha misa, ali niti tiha, niti razumljiva. Bez dijaloga, ali versus populum. Poslije mise povlači se svećenik sjedalu, koje stoji pred velikim oltarom; spušta se u šutnju, koja priličito dugo traje; nakon tri do pet minuta vjernici napuštaju crkvu; najprije pojedinačno, a onda i grupno. Ostaje samo nekolicina. Svećenik konačno ustaje, moli završnu molitvu, daje blagoslov i otpust.

9) A t e n a. Večernja misa — bez mikrofona. Nekoliko starijih muškaraca i žena prisutno u crkvi. Prije službe Božje ljubljenje ikona i darivanje svijeća. Misa nije versus populum. Formular za dvije večeri na materinskom jeziku, jednom na lat. Propovijed puna temperamenta. Pasivno sudjelovanje u događaju (neki mole krunicu), ali svi okrenuti prema oltaru. Vrlo spori tempo. Poslije mise dugo čekanje. Integrirana grupica pobožnih pojedinaca. Velika dijaspora.

10) Glavna crkva srednje velikog grada u južnoj Italiji. Nedjelja je, jutro, deset sati. Služba riječi Božje na bogato cvijećem okićenu oltaru. Vrlo opširna i temperamentna propovjed, od publike vjerojatno cijenjeno retorsko postignuće. Popunjena je jedva šestina klupa. Misa se između vjerovanja i blagoslova vrlo brzo celebrira, gotovo bi se moglo reći: kao dosadna sporednost. Poslije pričesti puni se crkva. U to se pojavljuje jedan pjevač, sjeda za orgulje, na glavnom oltaru pale se mnogobrojna električna svjetla. Dolazi svećenik, sve je u »zlatnom tamjanu«, mnogo svijeća; mole se molitve Majci Božjoj Pompejskoj, koje traju više od pola sata. Za okupljene očito najvažniji dio službe Božje.

11) Velegrad u Jugoslaviji. Dupkom puna crkva, uglavnom stariji ljudi. Crkveni prostor leden i hladan. Služba Božja na materinskom jeziku; strogi ritual. Dobro sudjelovanje vjernika. Socijalni kontakti gotovo prenaglašeni — doduše samo od starijih — prije i poslije službe Božje. Ostaci crkvene pučke zajednice u jednoj ateističkoj državi.

12) Crkva u seoskoj ljetnoj svježini u Tirolu. Crkva je prepuna vjernika, posjet tako brojčano jak morao bi razveseliti srce svakog dušobrižnika. Pjevačka raspoloženost je neprekidna. Duža propovjed o pitanjima moderne teologije, pri čemu propovjednik od svog srca ne pravi nikakvu »razbojničku špilju«. Vruće je, ljudi se ne naprežu, da bi mogli nešto razumjeti, sve skupa traje dugo. Zato otpada žrtvovanje. Pri tome nitko ne pokazuje čuđenje, čini se da je to uvijek tako.

13) Mondensko lječilište u Švicarskoj. Nedjeljna misa od »a« do »ž« na književnom njemačkom jeziku, kojim, izuzevši nekoliko lječilišnih gostiju, nitko ne govori. Većina sudionika na službi Božjoj jesu Talijani, Francuzi, Englezi i Retoromani. Zajednica se prema tome i ponaša; to jest, ona uporno šuti. Isto tako uporno celebrant pjeva njemačke pjesme u mikrofon na oltaru. On se neda preko kanona i pretvorbe prekidati. Dok dijeli pričest, odvažno pjeva dalje, pri čemu se vidi da on i bez zvučnika »puni« crkveni prostor što je praiskonski kao poticaj za sudjelovanje u pjevanju bilo zamišljeno, to više što ta samozabava želi pjesmama animirati, koje nitko ne zna. Participatio kao lucis a non lucendo? Klerikalni samoprikaz? Utrka principa (jezik kao izvor teritorijalnog principa?).

14) Dječja služba Božja u njemačko-švicarskom velegradu. Čitanja i molitveni tekstovi na schvizerdütsch, odgovori hochdeutsch. Književni njemački dolazi očito do izražaja; djeca se »lijepe« na otisanim listovima, oni čitaju marljivo, ne bi mogli nepravilnije moliti, ako bi se radilo o neshvatljivom« latinskom. Papiri ili listići šušte u ručicama nevine dječice.

15) Nedjeljna misa na francuskom turističkom brodu u Srednjem moru. Američki svećenik celebrira na engleskom, kojeg nijedan od prisutnih ne razumije, pa ni oficir na palubi koji ministrira. »Materinski jezik« kao samocilj — čega?

16) Župska crkva u unutrašnjem dijelu grada Pariza. Na ulaznim vratima, od svećenika potpisani plakat, strogo opominje posjetioce službe Božje da ne upotrebljavaju molitvenik ni pod koju cijenu bilo što za vrijeme mise nešto da se čita, jer bi se tako smetalo aktivno sudjelovanje na ostvarivanju zajedništva (Tijek mise budi sumnju, da je ova naredba radi toga dana, da bi se laiku otežalo da ustanovi udaljivanje od aprobiranih tekstova).

17) Nedjeljni program u župskoj (nekadašnjoj samostanskoj) crkvi na Loire-i. Kao osobitost naznačeno je na ceduljici program da je ovdje sloboda izbora »de la liturgie offziell« i »du français« (autorisé) zajamčena, ako bi netko sv. misu, a osobito requiem naručio. Raspitivanje na licu mjesta odaje da je ovu primjedbu izazvala velika nužda. Mnogi svećenici, naime, odbili su lat. requiem »koncedirati«, pa i onda ako je i sam umrli to želio i rodbina ovu želju izrazito podupirala. Još teže bi bilo isprositi »rimsku misu« vjenčanja. Crkva na Loire-i vuče vjerojatno iz toga korist. Liturgijsko osiromašenje kao izvor prihoda?

18) Mali grad u Zapadnoj Njemačkoj. Ikebana na oltaru; niti ruža niti svijeća. Zato pet mikrofona: na oltaru, na propovjedaonici, na ambonu, sa strane na novouređenim sjedalima i na glavnom oltaru. Bez ministranata. Jedan odrasli laik u talaru isključivo je time zauzet da upotrebljavani mikrofoni uključi i isključi, da ga primakne, odnese, da sve dobro namjesti. Vino i vodu uzima celebrant sam; on ulijeva vodu jednom rukom preko druge. Već pri pozdravljanju svaki se lacne, jer svećenik je prirodni talenat, koji može sve zvučnike odgonetnuti.

19) Selo s polugradskim stanovništvom u Zapadnoj Njemačkoj. Celebrant pozdravlja vjernike vrlo podrobno, napominje večernje televizijske vijesti, sve to pojedinačno razglaba, nabraja nesretne slučajeve u masovnom prometu na početku ferija, objašnjava prisutnima, kako je njima dobro, jer mogu zdravi prisustvovati službi Božjoj i nisu na autoputu ukliješteni u promet. Bez prijelaza slijedi početni verz. Poslije evanđelja propovijed, otprilike pola sata; dakako, ona ne dopušta nikakvu mogućnost izlaganja. Brzo ide od prikazanja do pričesti. Prije blagoslova treći nagovor: ovaj put o veselim i tužnim događajima u zajednici, upute za priredbe u tjednu, opominje osobnoj bogougodnoj promjeni. Međuvremeno crkva se brzo prazni.

20) Samostanska crkva u Rheinlandu, nedjeljna misa za župnu zajednicu. Propovijed se vrti oko teze: nije važno da se mi za vrijeme službe Božje sjetimo događaja, nego da gradimo nadu u ljudsku budućnost. Riječi »ustanovljenja« ne govore o učincima, nego o učenicima, nego o prijateljima. U vjerovanju »šara« se sa »u Kat. crkvu«.

— — —

Ovdje iznesena opažanja ne opisuju nikakve »senzacije«, nikakve ekstremne danosti nego svakodnevno »osrednje« slike stanja. One bi mogle po volji i mnogobrojnije biti. Bez sumnje, ima uzbudljivih pokušaja, da bi se podigla »kreativna« liturgija, da bi se eksperimenti postavili i pro našle teme varijacije, o kojoj se pretpostavlja da u originalu dosađuje slušatelje. Ali, upravo »srednja« skala vrijedna je pažnje, jer ono, što se na njoj odigrava, ne može više probuditi nikakvu uzbuđenost, nego biva šutke primljena ili barem tolerirana. Ekstremi se to više troše, što su ekstremniji. Oni se ukazuju zbog toga dugoročno manje opasni.

Slijedeća pitanja morala bi biti razmišljena:

Koja korist za »actiosa participatio« vjernika na misi može se od jedne liturgije obećati, čije se općenito obilježje u tome sastoji da je ona od zemlje do zemlje, od biskupa do biskupa, od župe od župe, od celebranta do celebranta različita?

Ne uči li moderna »teorija učenja« isto tako dobro (iako na drugi način) kao i stara pedagogija, da je uvježbavanje potrebno da bi se postigla sigurnost postupanja? Nije li ritus o osobitoj mjeri na to usmjeren da svi sudionici mogu znati (ili slutiti) o čemu se u svakom trenutku radi, što se tu pred njihovim očima i ušima, u njihovoj prisut-

nosti, za njih i u njihovo ime odvija? Je li sa smislom ritusa u skladu, ako neprestana promjena rađa nejasnoćom, ako iz straha pred besmislenom rutinom istoga isto tako besmislena rutina promjena dolazi? Konačno, ako se vjernici, mjesto da bi mogli o poznatim tekstovima meditirati, nalaze u stalnom stanju očekivanja, bojeći se ili nadajući se što će ih danas opet novo, drukčije i neočekivano iznenaditi?

Kako stoji s psihološkim pretpostavkama za pristup jednom misteriju, koji se do posljednjeg trenutka glasno govorenim riječima prati, citira i obrazlaže? Odakle dolazi onaj neobični strah pred trenutkom šutnje u sakralnom činu? Vjeruje li netko da bi sudionici u crkvi došli na svjesne stranputice ako bi oni za trenutak bili pripušteni vlastitim razmatranjima, brigama i molitvama? Je li današnja liturgijska praksa uopće još svojom autentičnom tradicijom određena? Nije li ona mnogo jače pod utjecajem vanjskih faktora: od trajnog djelovanja »razvodnjavanja« radio i televizijskog programa, pred strahom da bi mogla nastupiti »mrtva točka«, ako se »program« neprestano ne odvija?

Pri tome, na svršetku eto, nerijetko, grotesknih posljedica tema i riječi. Npr.: »Danas poslije podne mogu se u žup. kući podignuti karte za našu kranevalsku večer za žene samice. Cijena im je 4,50 DM, uključivši kavu, kolače, i kesicu bonbona s iznenađenjima. Blagoslovio vas svemogući Bog...« Zadnji dio mise po novoj liturgiji nije već sam po sebi nikakvo majstorsko djelo. Dozvola, informacija za zajednicu vodi upravo komičnim konstelacijama. Osjećaj za jezik i stil u svećenika nije češći nego li u drugih akademskih naobraženih, to jest rijedak. Tako se ne pokušava niti jedna umjetna pauza ubaciti, da bi se tako nastale situacije »spasile«. Dok je »objektivni« liturgijski tekst bio na latinskom izgovaran, a vremenom uvjetovane »zemaljske« napomene na materinskom jeziku moljene, nije trebalo razlikovanja sredstvima fonetike. Ali, budući da podizanje glasa danas izaziva sumnju triumfalizma, mnogi izbjegavaju tonus solemnior, pa se tako ne može prepoznati razlika između obavijesti za starački klub i liturgijske formule blagoslova.

Koju spoznaju Neizrecivog dožive dobro dresirane zajednice koje glasnim, često osornim naredbama bivaju podsjećane, vođene od nekog dirigenta da bi kolektivno sjeli, kleknuli, u korskom recitiranju molili ili pjevali?

Kakvo razumijevanje ekumenizma navješta Crkva, koja jedinu dijalošku vezu, koja podsjeća na tisućgodišnje zajedništvo s istočnim Crkvama, iz svoje liturgije briše, — i to u vrijeme ekumenizma? Osim toga: sve se to radi bez potrebe, jer što Kyrie znači, to je svatko tko ide u crkvu znao, pogotovo kada se Kyrie u mnogim njemačkim crkvenim pjesmama udomaćio i u njima će (nadajmo se) preživjeti?

Koje se predodžbe »svjetske crkve« i »svladavanje nacionalnih prepreka« daju utvrditi gotovo isključivom upotrebom materinskog jezika u Euharistiji? Još nikada nisu tako brojni i (većinom katolički) inozemci stalno među Nijemcima živjeli kao danas — nije li tu paradoksnost

da upravo sada katolička liturgija postaje isključivo njemačkom? Sve govori o tome da bi inozemne radnike trebalo »integrirati«; ne bi li bilo pravilno najprije pitati, kako im se može omogućiti sudjelovanja u službi Božjoj prije negoli se glava razbije o njihovu sudjelovanju u »vijećima« (što nipošto ne treba da bude nikakav agrumenat protiv ovog sudjelovanja)?

Kako treba odgojiti djecu i odrasle za minimum uljudnosti prema Bogu, ako izvanjski znakovi prisutnosti Božje u crkvenom prostoru stalno postaju nezapaženiji ili posve odstranjeni? Pri ulasku u crkvu ne može se prepoznati ni tabernakul, ni vječno svjetlo. Konsekrirane hostije više se ne pohranjuju u crkvu, nego se »ostaci gozbe« sprema i pohranjuju ili u župskoj kući ili u sakristiji.

Rasulo forma događa se i u svjetskoj sferi sa zastrašujućim tempom. Ali, mora li to tako biti i u Crkvi? Tko je jednom promatrao, kako mnogi posjetioци crkve, mladi kao i stari ulaze u »kuću Gospodnju«, kako se u klupama spotiču, kako bez pozdrava sjedaju, bez i najmanjeg i najkraćeg poklona, pa i bez naklona glave, taj se može samo pitati, kako se ti isti ljudi ponašaju kada stupaju u kuću manje vrijednoga šefa. Ali, može li se takvo ponašanje kuditi, ako crkveni reformatori promatraju genufleksiju većinom pod aspektom njezina ukidanja, a vidljive znakove za stvarnu prisutnost Božju u njegovoj kući što je moguće dalje skrivaju?